

बालबालिकासम्बन्धी नियमावली, २०५१

(नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित भएको मिति: २०५१ माघ २ गते)

बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा ५८ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायका नियमहरू बनाएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

- संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यी नियमहरूको नाम “बालबालिकासम्बन्धी नियमावली, २०५१” रहेको छ।
(२) यो नियमावली तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।
- परिभाषा :** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस नियमावलीमा :-
 - “ऐन” भन्नाले बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०४८ सम्भन्धन पर्छ।
 - “व्यवस्थापन समिति” भन्नाले बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको सञ्चालनको निमित्त नियम १५ बमोजिम गठित व्यवस्थापन समिति सम्भन्धन पर्छ।
 - “प्रशासक” भन्नाले बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको प्रमुखको रूपमा काम गर्ने व्यक्ति सम्भन्धन पर्छ।
 - “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार शिक्षा, संस्कृति तथा समाजकल्याण मन्त्रालय सम्भन्धन पर्छ^१।

परिच्छेद-२

केन्द्रीय बालकल्याण समितिसम्बन्धी व्यवस्था

- केन्द्रीय बालकल्याण समितिको काम कर्तव्य र अधिकार :** ऐनमा उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारको अतिरिक्त केन्द्रीय बालकल्याण समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-
 - नेपाल सरकारबाट गठित बालकल्याणसम्बन्धी निकायले दिएको मार्गदर्शनको आधारमा समेत बालकहरूको हकहितको संरक्षण तथा शारीरिक र मानसिक विकाससम्बन्धी दीर्घकालिन राष्ट्रिय नीति र योजना तर्जुमा गरी नेपाल सरकारसमक्ष पेश गर्ने र नेपाल सरकारबाट स्वीकृत नीति र योजना सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकाय मार्फत कार्यान्वयन गर्ने गराउने।
 - स्वीकृत राष्ट्रिय नीति र योजनाअनुरूप वार्षिक कार्यक्रम र बजेट स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने।
 - बाल हितसम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रमको लागि आवश्यक आर्थिक स्रोत परिचालन गर्न आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने।
 - जिल्ला बालकल्याण समिति तथा व्यवस्थापन समितिहरूलाई मार्गदर्शन गर्ने।

^१ of] Joj:yf dlxnf, afnaflnsf tyf ;dfhsNof0f dGqfnosf] u7gk"j{ ul/Psf] xfn dlxnf, afnaflnsf tyf ;dfhsNof0f dGqfnon] o;cg';f/sf] lhDd]jf/L axg ub}{ cfPsf] 5 . t/ lgodsf] Joj:yf eg] ;+zf]wg ePsf] 5}g .

- (ड) जिल्ला बालकल्याण समितिहरूको वार्षिक कार्यक्रमको प्रगति समीक्षा एवं मूल्याङ्कन गर्ने ।
- (च) नेपाल अधिराज्यभित्र सञ्चालित बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय र सुस्तमनस्थितिकेन्द्र तथा त्यस्तै अन्य गृह वा केन्द्रहरूको क्षमता र सुविधा आदिको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी गराई अभिलेख राख्ने ।
- (छ) आवश्यकताअनुसार जिल्ला बालकल्याण समितिको सिफारिससमेत लिई विभिन्न जिल्लामा बालकल्याण गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्र स्थापना गर्न कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई प्रोत्साहन र सहयोग प्रदान गर्ने ।
- (ज) प्रत्येक जिल्लामा कारागारमा रहेका, बेवारिसी अवस्थामा रहेका वा श्रमिकको रूपमा कार्यरत बालक तथा अपाङ्ग र सुस्तमनस्थिति भएका बालकहरूको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रत्येक जिल्ला बालकल्याण समितिमा त्यसको अभिलेख राख्न लगाउने र राष्ट्रिय अभिलेख तयार गरी राख्ने ।
- (झ) बालमजदूर र बालविवाह तथा देवी देवताको नाउमा बालक चढाउने प्रथाको अन्त्य गर्न आवश्यक उपायहरू पहिल्याउने र ती उपायहरू अवलम्बन गर्ने तर्फ सम्बद्ध सरकारी एवं गैरसरकारी संघसंस्थाहरूलाई प्रोत्साहन तथा सहयोग गर्ने ।
- (ञ) प्रचलित कानूनको अधीनमा रही राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता जुटाई बालकहरूको संरक्षण तथा विकासको लागि बालकल्याणकारी कार्य सञ्चालन गर्ने गराउने र त्यस्तो कार्य सञ्चालन गर्न, गराउन नेपाल सरकारको स्वीकृति लिई विदेशी सरकार एवं अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरूलाई प्रोत्साहन तथा सहयोग गर्ने ।
- (ट) नेपाल सरकारद्वारा अनुमोदित बालअधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धि, बालकको हक हित एवं अधिकार संरक्षणसँग सम्बन्धित अन्य अन्तर्राष्ट्रिय एवं क्षेत्रीय महासन्धि वा घोषणापत्र तथा बालकको हकहितसम्बन्धी प्रचलित कानूनका प्रावधानहरूको प्रचार प्रसार गर्ने र त्यस्तो कार्यमा संलग्न सामाजिक कार्यकर्ता तथा संघसंस्थाहरूलाई सहयोग गर्ने ।
- (ठ) बालकको हकहितको संरक्षण तथा शारीरिक र मानसिक विकासको निमित्त आवश्यक देखिएका अन्य काम गर्ने ।

४. **उपसमिति वा कार्यटोली गठन गर्न सक्ने :** (क) केन्द्रीय बालकल्याण समितिले आफूले गर्नुपर्ने कुनै काम सुचारू रूपले गर्नको निमित्त सम्बन्धित विशेषज्ञ तथा सामाजिक कार्यकर्ताहरू समावेश गरी आवश्यकतानुसार उप-समिति वा कार्यटोली गठन गर्न सक्नेछ ।

(ख) उप-नियम (१) बमोजिम गठन हुने उपसमिति वा कार्य टोलीको काम कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि केन्द्रीय बालकल्याण समितिले तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

५. **बैठकसम्बन्धी कार्यविधि :** (क) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको बैठक आवश्यकतानुसार केन्द्रीय बालकल्याण समितिको अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(ख) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको कूल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत सदस्यहरू उपस्थित भएमा केन्द्रीय बालकल्याण समितिको बैठकको लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।

(ग) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको बैठकको अध्यक्षता केन्द्रीय बालकल्याण समितिको अध्यक्षले गर्नेछन् र निजको अनुपस्थितिमा उपस्थित सदस्यहरूले आफूमध्येबाट छानेको सदस्यले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।

(घ) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ ।

(ड) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको बैठकसम्बन्धी अन्य कार्यविधि केन्द्रीय बालकल्याण समिति आफैले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ ।

६. **कार्यकारी निर्देशक :** (क) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा काम गर्न एक कार्यकारी निर्देशक रहनेछ ।

- (ख) बालकको हक हितको संरक्षण तथा बालकल्याणकारी कार्यमा अनुभव प्राप्त व्यक्तिलाई नेपाल सरकारले कार्यकारी निर्देशकको पदमा नियुक्त गर्न वा तोक्न सक्नेछ ।
- (ग) कार्यकारी निर्देशकको पदावधि पाँच वर्षको हुनेछ र केन्द्रीय बालकल्याण समितिको सिफारिसमा नेपाल सरकारले निजको पदावधि बढीमा तीन वर्षको लागि थप गर्न सक्नेछ ।
- (घ) कार्यकारी निर्देशकले केन्द्रीय बालकल्याण समितिको सचिव भई काम गर्नेछ ।
- (ङ) कार्यकारी निर्देशकको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका अन्य सर्तहरू नेपाल सरकारले तोकिदिएबमोजिम हुनेछ ।

७. कार्यकारी निर्देशकको काम, कर्तव्य र अधिकार : कार्यकारी निर्देशकको काम कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-

- (क) बालकको हकहितको संरक्षण तथा शारीरिक र मानसिक विकाससम्बन्धी दीर्घकालीन राष्ट्रिय नीति र योजना तर्जुमा गर्न केन्द्रीय बालकल्याण समितिलाई सहयोग गर्ने ।
- (ख) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत नीति र योजनाअनुरूप वार्षिक कार्यक्रम र बजेट तयार गरी केन्द्रीय बालकल्याण समितिको बैठकमा पेस गर्ने ।
- (ग) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको निर्णय एवं निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (घ) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको वार्षिक कार्यक्रमको आन्तरिक मूल्याङ्कन गर्ने गराउने र प्रगति विवरणहरू केन्द्रीय बालकल्याण समितिको बैठकमा पेस गर्ने ।
- (ङ) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको कार्य सञ्चालनको निमित्त आवश्यक स्रोत खोजी गर्ने र प्राप्त स्रोतहरूको परिचालन गर्ने ।
- (च) केन्द्रीय बालकल्याण समितिको वित्तीय कारोवारको लेखा ठीकसँग राख्न लगाउने ।
- (छ) केन्द्रीय बालकल्याण समितिबाट प्रत्यायोजित एवं निर्देशित अन्य काम गर्ने गराउने ।

८. वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशित गर्न सक्ने : केन्द्रीय बालकल्याण समितिले ऐनको दफा ३२ को उपदफा (५) बमोजिम नेपाल सरकारसमक्ष पेस गरेका वार्षिक प्रतिवेदन नेपाल सरकारको स्वीकृति लिई सार्वजनिक रूपमा प्रकाशित गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-३

जिल्ला बालकल्याण समिति सम्बन्धी व्यवस्था

९. जिल्ला बालकल्याण समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : ऐनमा उल्लिखित काम कर्तव्य र अधिकारको अतिरिक्त जिल्ला बालकल्याण समितिको अन्य काम कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-

- (क) बालकहरूको हक हितको संरक्षण तथा शारीरिक र मानसिक विकाससम्बन्धी जिल्लास्तरीय दीर्घकालिन नीति र योजना तर्जुमा गरी केन्द्रीय बालकल्याण समितिमा पठाउने ।
- (ख) स्वीकृत नीति र योजनाअनुरूप वार्षिक कार्यक्रम र बजेट स्वीकृत गरी बनाई कार्य सञ्चालन गर्ने, गराउने ।
- (ग) वार्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको निमित्त आवश्यक स्थानीय स्रोतको खोजी गर्ने र प्राप्त स्रोतको परिचालन गर्ने ।
- (घ) जिल्लामा कारागारमा रहेका, वेवारिसे अवस्थामा रहेका वा श्रमिकको रूपमा कार्यरत बालक तथा अपाङ्ग र सुस्तमनस्थिति भएका बालकको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी त्यसको अद्यावधिक अभिलेख राख्ने र त्यसको एक प्रति केन्द्रीय बालकल्याण समितिमा पठाउने ।
- (ङ) जिल्लामा रहेका बालमजदूर र बालविवाह तथा देवी देवताको नाउँमा चढाइएका बालक भए सोसम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन गरी त्यसको अद्यावधिक अभिलेख राख्ने र त्यसको एक प्रति केन्द्रीय बालकल्याण समितिमा पठाउने ।

- (च) खण्ड (ड) मा उल्लिखित कुप्रथा हटाउन जिल्लास्तरमा सामाजिक कार्यकर्ता तथा प्रतिष्ठित व्यक्तिहरुको सम्मेलन गराई सुभाब सङ्कलन गरी त्यस्तो कुप्रथा हटाउने कार्यमा सामाजिक कार्यकर्ता तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरुलाई प्रोत्साहन तथा सहयोग गर्ने ।
- (छ) जिल्लाभित्र सञ्चालित बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्र वा त्यस्तै अन्य गृह वा केन्द्र भए त्यसको क्षमता सुविधा आदिको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी अद्यावधिक अभिलेख राख्ने र त्यसको एक प्रति केन्द्रीय बालकल्याण समितिमा पठाउने ।
- (ज) जनसहभागीताबाट वा सरकारी एवं गैरसरकारी संस्थाहरुको सहभागिता जुटाई जिल्लाको विभिन्न भागमा बालकको हकहितको संरक्षण तथा शारीरिक र मानसिक विकाससम्बन्धी बालकल्याणकारी कार्य सञ्चालन गर्ने र त्यस्तो कार्य गर्न सामाजिक कार्यकर्ता तथा सरकारी एवं गैरसरकारी संघसंस्थाहरुलाई सहयोग गर्ने ।
- (झ) जिल्लाभित्र सञ्चालित बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको निरीक्षण गर्न गराउन व्यवस्थापन समिति, बालकल्याण गृह प्रमुख तथा प्रशासकलाई आवश्यक निर्देशन एवं सुभाब दिने ।

१०. **उपसमिति वा कार्यटोली गठन गर्न सक्ने :** (क) जिल्ला बालकल्याण समितिले आफूले गर्नुपर्ने कुनै काम सुचारुरूपले गर्नको निमित्त सम्बन्धित विशेषज्ञ तथा सामाजिक कार्यकर्ताहरुसमेत समावेश गरी आवश्यकतानुसार उपसमिति वा कार्यटोली गठन गर्न सक्नेछ ।

- (ख) उप-नियम (१) बमोजिम गठन हुने उपसमिति वा कार्यटोलीको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि जिल्ला बालकल्याण समितिले तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

११. **बैठकसम्बन्धी कार्यविधि :** (क) जिल्ला बालकल्याण समितिको बैठक आवश्यकतानुसार जिल्ला बालकल्याण समितिको अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

- (ख) जिल्ला बालकल्याण समितिको कूल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत सदस्यहरु उपस्थित भएमा जिल्ला बालकल्याण समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।
- (ग) जिल्ला बालकल्याण समितिको बैठकको अध्यक्षता जिल्ला बालकल्याण समितिको अध्यक्षले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा उपस्थित सदस्यहरुले आफूमध्येबाट छानेको सदस्यले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।
- (घ) जिल्ला बालकल्याण समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ ।
- (ङ) जिल्ला बालकल्याण समितिको बैठकसम्बन्धी अन्य कार्यविधि जिल्ला बालकल्याण समिति आफैले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ ।

१२. **वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशित गर्न सक्ने :** जिल्ला बालकल्याण समितिले ऐनको दफा ३२ को उप दफा (५) बमोजिम केन्द्रीय बालकल्याण समितिसमक्ष पेस गरेको वार्षिक प्रतिवेदन केन्द्रीय बालकल्याण समितिको स्वीकृति लिई सार्वजनिक रूपमा प्रकाशित गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-४

१३. **बालकल्याण अधिकारीको काम कर्तव्य र अधिकार :** ऐनमा उल्लिखित काम कर्तव्य र अधिकारको अतिरिक्त बालकल्याण अधिकारीको अन्य काम कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-

- (क) बालकहरुको हक हितको संरक्षण तथा बालकल्याणसम्बन्धी जिल्लास्तरीय योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्न जिल्ला बालकल्याण समितिलाई सहयोग गर्ने ।

- (ख) जिल्ला बालकल्याण समितिको निर्णय एवं निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- (ग) जिल्ला बालकल्याण समितिको स्वीकृत कार्यक्रमको आन्तरिक मूल्याङ्कन गराउने र त्यसको प्रगति विवरणहरू जिल्ला बालकल्याण समितिको बैठकमा पेस गर्ने ।
- (घ) जिल्ला बालकल्याण समितिको कार्य सञ्चालनको निमित्त आवश्यक स्रोतको खोजी गर्ने र प्राप्त स्रोतहरूको परिचालन गर्ने ।
- (ङ) जिल्ला बालकल्याण समितिको वित्तिय कारोवारको लेखा ठीकसँग राख्न लगाउने ।
- (च) जिल्ला बालकल्याण समितिको सचिव भई काम गर्ने ।
- (छ) जिल्ला बालकल्याण समितिबाट प्रत्यायोजित एवं निर्देशित अन्य काम गर्ने, गराउने ।

१४. बालकल्याण अधिकारीको सेवाको सर्त तथा सुविधासम्बन्धी व्यवस्था : बालकल्याण अधिकारीको सेवाको सर्त तथा सुविधा मन्त्रालयको स्वीकृति लिई केन्द्रीय बालकल्याण समितिले तोकिदिएबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-५

व्यवस्थापन समितिसम्बन्धी व्यवस्था

१५. व्यवस्थापन समितिको गठन : (१) मन्त्रालयले ऐनबमोजिम स्थापित बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको सञ्चालन गर्नको निमित्त उपलब्ध भए सम्म स्थानीय सामाजिक कार्यकर्ता, महिला सामाजिक कार्यकर्ता, चिकित्सकहरू, बालमनोवैज्ञानिक र शिक्षकहरू मध्येबाट समेत सदस्य रहने गरी बढीमा सात जना सदस्यहरू भएको एक व्यवस्थापन समिति गठन गर्नेछ ।
- (२) व्यवस्थापन समितिमा रहने अध्यक्ष, सदस्य तथा सचिवको नाम तथा निजहरूको पदावधि मन्त्रालयले उक्त समिति गठन गर्दाको अवस्थामा तोकेबमोजिम हुनेछ ।
१६. व्यवस्थापन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार : व्यवस्थापन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-
- (क) सम्बन्धित बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको दीर्घकालीन नीति र योजना तर्जुमा गरी स्वीकृतिको निमित्त जिल्ला बालकल्याण समिति मार्फत केन्द्रीय बालकल्याण समितिमा पठाउने ।
 - (ख) स्वीकृत नीति र योजनाअनुरूप वार्षिक कार्यक्रम र बजेट स्वीकृत गर्ने ।
 - (ग) वार्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको निमित्त आवश्यक स्थानीय स्रोतको खोजी गर्ने र प्राप्त स्रोतको परिचालन गर्ने ।
 - (घ) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा रहेका बालकलाई प्रदान गरिने शिक्षा तालिम र बस्ने, सुत्ने, खाने, लगाउनेलगायतका अन्य सुविधा सम्बन्धमा उपयुक्त व्यवस्था गर्ने गराउने ।
 - (ङ) बालकको रूचि या ज्ञानको आधारमा तिनीहरूलाई तालिम वा पठन पाठनमा संलग्न गराउने व्यवस्था गर्ने गराउने ।
 - (च) बालकको शारीरिक विकासको निमित्त खेलकूद, मनोरन्जन तथा साँस्कृतिक कार्यक्रमलगायत अन्य अतिरिक्त क्रियाकलापको व्यवस्था गर्ने गराउने ।
 - (छ) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको कार्य प्रगतिको समीक्षा एवं मूल्याङ्कन गर्ने गराउने ।
 - (ज) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको सञ्चालन सम्बन्धमा मन्त्रालय, केन्द्रीय बालकल्याण समिति, जिल्ला बालकल्याण समिति वा बालकल्याण अधिकारीले दिएका सुझाव तथा निर्देशनको पालन गर्ने गराउने ।

१७. बैठक सम्बन्धी कार्यविधि : व्यवस्थापन समितिको बैठकसम्बन्धी कार्यविधि व्यवस्थापन समिति आफैले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-६

बालकल्याण गृह प्रमुख र प्रशासकसम्बन्धी व्यवस्था

१८. बालकल्याण गृह प्रमुख र प्रशासक : (१) मन्त्रालयले बालकल्याण गृहको प्रमुख भई काम गर्न कुनै व्यक्तिलाई बालकल्याण गृह प्रमुख, बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको प्रमुख भई काम गर्न कुनै व्यक्तिलाई प्रशासकको पदमा नियुक्त गर्न वा तोक्न सक्नेछ ।

(२) उप-नियम (१) बमोजिम नियुक्त वा तोकिएको बालकल्याण गृह प्रमुख वा प्रशासकको पारिश्रमिक सुविधा तथा सेवाका अन्य सर्तहरू मन्त्रालयको स्वीकृति लिई केन्द्रीय बालकल्याण समितिले तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

१९. बालकल्याण गृह प्रमुखको काम कर्तव्य र अधिकार : ऐनमा उल्लिखित काम कर्तव्य र अधिकारको अतिरिक्त बालकल्याण गृह प्रमुखको अन्य काम कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-

(क) बालकल्याण गृहको दीर्घकालीन नीति र योजना तर्जुमा गर्न व्यवस्थापन समितिलाई सहयोग गर्ने ।

(ख) स्वीकृत नीति र योजनाअनुरूप बालकल्याण गृहको वार्षिक कार्यक्रम र बजेट तयार गरी व्यवस्थापन समितिको बैठकमा पेस गर्ने ।

(ग) व्यवस्थापन समितिको निर्णय एवं निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

(घ) बालकल्याण गृहको दैनिक कार्य सञ्चालन गर्ने गराउने र त्यसको सुपरिवेक्षण गर्ने ।

(ङ) बालकल्याण गृहको कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने र प्रगति विवरणहरू व्यवस्थापन समितिको बैठकमा पेस गर्ने ।

(च) बालकल्याण गृहको आर्थिक कारोबार गर्ने र सो को लेखा ठीकसँग राख्ने, राख्न लगाउने ।

(छ) व्यवस्थापन समितिबाट प्रत्यायोजित एवं निर्देशित अन्य काम गर्ने गराउने ।

२०. प्रशासकको काम, कर्तव्य र अधिकार : प्रशासकको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ ।

(क) बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको कार्य सञ्चालन गर्दा बालकल्याण गृहको सञ्चालन सम्बन्धमा ऐनमा उल्लिखित बालकल्याण गृह प्रमुखको काम, कर्तव्य र अधिकार प्रयोग गर्ने ।

(ख) बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको दीर्घकालीन नीति र योजना तर्जुमा गर्न व्यवस्थापन समितिलाई सहयोग गर्ने ।

(ग) स्वीकृत नीति र योजनाअनुरूप बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको वार्षिक कार्यक्रम र बजेट तयार गरी व्यवस्थापन समितिको बैठकमा पेस गर्ने ।

(घ) व्यवस्थापन समितिको निर्णय एवं निर्देशनहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

(ङ) बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको दैनिक कार्य सञ्चालन गर्ने गराउने र त्यसको सुपरिवेक्षण गर्ने ।

(च) बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको वार्षिक कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने र प्रगति विवरणहरू व्यवस्थापन समितिको बैठकमा पेस गर्ने ।

(छ) बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको आर्थिक कारोबार गर्ने वा सो को लेखा ठीक दुरुस्त राख्न लगाउने ।

(ज) व्यवस्थापन समितिबाट प्रत्यायोजित एवं निर्देशित अन्य काम गर्ने, गराउने ।

परिच्छेद-७

बालकल्याणसम्बन्धी व्यवस्था

२१. शिक्षा, तालिम, सुविधा आदिको व्यवस्था : (क) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्त मनस्थित केन्द्रमा बस्ने बालकहरुलाई नियमित शिक्षाको अतिरिक्त व्यावसायिक शिक्षा तथा सीपमूलक तालिमसमेत प्रदान गर्न सकिनेछ ।
- (ख) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा बस्ने बालकहरुलाई तिनीहरुको शारीरिक अवस्था अनुकूल विभिन्न किसिमका खेलकूद, मनोरञ्जन तथा साँस्कृतिक कार्यक्रम एवं अन्य अतिरिक्त क्रियाकलापमा समेत संलग्न गराउन सकिनेछ ।
- (ग) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा बस्ने बालकहरुलाई नियमित स्वास्थ्य परीक्षण र आवश्यकता अनुसार औषधोपचारको सुविधा प्रदान गर्न सकिनेछ ।
- (घ) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा बस्ने बालकहरुलाई जिल्ला बालकल्याण समितिको सिफारिसमा केन्द्रीय बालकल्याण समितिले निर्धारण गरे बमोजिमका खाने, लाउने र बस्ने सुविधाहरु प्रदान गर्न सकिनेछ ।
२२. बालकले पालन गर्नुपर्ने कुराहरु : बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा बस्ने बालकहरुले देहायका कुराहरुको पालन गर्नु पर्नेछ :-
- (क) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रलाई आफ्नो भविष्य निर्माण गर्ने थलोको रूपमा मान्नुपर्ने ।
- (ख) आफूलाई प्रदान गरिएको नियमित शिक्षा तथा तालिम हासिल गर्ने ।
- (ग) खेलकूद, मनोरञ्जन तथा साँस्कृतिक कार्यक्रम एवं अन्य अतिरिक्त क्रियाकलापमा संलग्न हुने ।
- (घ) बालक तथा त्यहाँ कार्यरत सबै कर्मचारीहरुलाई आफ्नो पारीवारिक सदस्य सम्भन्ने, सबैसँग मित्रभावको व्यवहार गर्ने र एक अर्कासँग सहयोग गर्ने ।
- (ङ) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा हल्ला, हूलहुज्जत आदि गर्ने वा अनुशासनहीन हुने कुनै किसिमको अवाञ्छित कार्य नगर्ने र त्यस्तो कार्य गर्न अरुलाई पनि दुरुत्साहित नगर्ने ।
- (च) आफूलाई दैनिक प्रदान गरिने दूध, चिया, खाजा, भोजन आदि बाहेक अन्य कुनै चिज बाहिरबाट ल्याई नखाने ।
- (छ) धुम्रपान, लागूपदार्थ र मादक पदार्थको सेवन नगर्ने ।
- (ज) बालकल्याण गृह प्रमुख वा प्रशासकको अनुमति नलिई आफू रहेको ठाँउबाट बाहिर नजाने ।
- (झ) सादाजीवन उच्चविचारको आदर्श पालन गर्ने र स्वावलम्बनको लागि बालकल्याण गृह प्रमुख वा प्रशासकले दिएको आदेश तथा निर्देशन पालन गर्ने ।
२३. काममा प्राथमिकता दिनुपर्ने : नेपाल सरकार र नेपाल सरकारको पूर्ण वा अधिकांश स्वामित्वमा रहेको सङ्गठित संस्थाहरुले बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा बसेका बालकहरुको शिक्षा, तालिम र शारीरिक स्थिति अनुकूलको काममा तिनीहरुलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।
२४. बालकहरुको व्यक्तिगत विवरण राख्नुपर्ने : बालकल्याण गृह प्रमुखले बालकल्याण गृहमा बस्ने र प्रशासकले बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा बस्ने बालकहरुको व्यक्तिगत विवरण अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी राख्नु पर्नेछ ।

२५. **वार्षिक प्रतिवेदन पठाउनुपर्ने** : बालकल्याण गृह प्रमुखले बालकल्याण गृहको र प्रशासकले बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको वर्षभरीको सम्पूर्ण क्रियाकलाप देखिने गरी अनुसूची - २ बमोजिमको ढाँचामा प्रत्येक वर्ष वैशाख मसान्तभित्र जिल्ला बालकल्याण समिति र बालकल्याण अधिकारी समक्ष प्रतिवेदन पठाउनु पर्नेछ ।

२६. **बालकल्याणसम्बन्धी व्यवस्था लागू हुने** : यस परिच्छेदमा उल्लिखित बालकल्याणसम्बन्धी व्यवस्थाहरु कुनै व्यक्ति वा संस्थाद्वारा सञ्चालित बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको हकमा पनि लागू हुनेछ ।

परिच्छेद-८

विविध

२७. **श्रमिकको रुपमा काम गर्ने बालकको विवरण दिनुपर्ने** : ऐनको दफा १७ को उपदफा (३) बमोजिम श्रमिकको रुपमा काममा लगाउन हुने बालकलाई श्रमिकको रुपमा काममा लगाउने व्यक्ति वा संस्थाले त्यसको विवरण अनुसूची - ३ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी जिल्ला बालकल्याण समितिसमक्ष पठाउनु पर्नेछ । जिल्ला बालकल्याण समितिले त्यसरी प्राप्त हुन आएको विवरणको एक प्रति सम्बन्धित श्रम कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

२८. **निरीक्षण गर्दा विचार गर्नुपर्ने कुराहरु** : (१) ऐनको दफा ४४ बमोजिम बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रको निरीक्षण गर्ने व्यक्तिले देहायका कुराहरुको समेत जाँचबुझ गर्नु पर्नेछ :-

(क) बालकहरुलाई नियमित रुपले शिक्षा तथा तालिम प्रदान गरिएको छ-छैन ।

(ख) बालकहरुलाई यस नियमावली बमोजिमको सुविधा प्रदान गरिएको छ-छैन ।

(ग) बालकहरुलाई खेलकूद, मनोरञ्जन तथा साँस्कृतिक कार्यक्रमलगायत अन्य क्रियाकलापमा संलग्न गराइएको छ-छैन ।

(घ) बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय तथा सुस्तमनस्थिति केन्द्रमा कुनै अवाञ्छित अनुशासनहीन कार्य भए गरेकोछ-छैन ।

(ङ) व्यवस्थापन पक्ष तथा बालकहरुले ऐन, प्रचलित कानून वा यस नियमावलीबमोजिम पालन गर्नुपर्ने कुराहरु पालन गरेकोछ-छैन ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निरीक्षण गर्ने व्यक्तिले निरीक्षण गर्दा आफूले देखेका कुराहरु, समस्या र त्यसको समाधानको कुनै सुझाव भएमा सो समेत उल्लेख गरी निरीक्षण प्रतिवेदन तयार गरी केन्द्रीय बालकल्याण समिति, जिल्ला बालकल्याण समिति र सम्बन्धित व्यवस्थापन समितिमा पठाउनु पर्नेछ ।

२९. **बालकको नाम राख्ने र जन्म दर्ता गर्ने** : ऐनको दफा ३ बमोजिम बालकको नाम राखिदिने बाबु, आमा, परिवारका अन्य सदस्य वा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले प्रचलित कानूनबमोजिम पञ्जिकाधिकारीको कार्यालयमा बालकको जन्मदर्ता गराउनु पर्नेछ ।

३०. **भेटघाटको सुविधा** : (१) ऐनको दफा ८ बमोजिम बालकलाई बाबु, आमासँग भेटघाट गर्न दिने पटक वा साथ बस्न दिने अवधिको सम्बन्धमा बाबु र आमाको बीच मतैक्य हुन नसकेमा वा बाबु वा आमासँग भेटघाट गर्न वा बस्न दिँदा बालकको हितको प्रतिकूल हुने भई त्यस्तो भेटघाट वा साथ बस्नबाट रोक लगाउन चाहने बाबु वा आमाले त्यसको कारण खोली बाल अदालत वा सो अदालत गठन नभएसम्म सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम कुनै निवेदन परेमा अदालतले सो सम्बन्धमा जाँचबुझ गरी बालकलाई बाबु आमासँग भेटघाट गर्न दिनुपर्ने पटक वा साथ बस्न दिनुपर्ने अवधि तोकिदिन वा बाबु वा आमासँग भेटघाट गर्न वा साथ बस्न दिन नपर्ने वा त्यसको विकल्पस्वरूप अन्य कुनै मनासिब आदेश दिन सक्नेछ ।

- (३) उपनियम (२) बमोजिम अदालतबाट भएको आदेश सम्बन्धित बाबु वा आमाको अनिवार्य रूपले पालन गर्नु पर्नेछ ।
३१. कार्यालय र कर्मचारीको व्यवस्था : (१) केन्द्रीय बालकल्याण समिति र जिल्ला बालकल्याण समितिको कार्यालय र कर्मचारीको व्यवस्था मन्त्रालयले गर्नेछ ।
- (२) उपनियम (१) बमोजिमका कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक, सेवाको सर्त तथा सुविधासम्बन्धी व्यवस्था मन्त्रालयको स्वीकृति लिई केन्द्रीय बालकल्याण समितिले तोकिएबमोजिम हुनेछ ।
३२. अनुसूचीमा हेरफेर वा थपघट गर्ने अधिकार : नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी आवश्यकताअनुसार अनुसूचीमा हेरफेर वा थपघट गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची १

(नियम २४ सँगसम्बन्धीत)

(क) बालकको व्यक्तिगत विवरण

- (१) बालकको पूरा नाम :-
- (२) बालकको जन्म मिति :-
साल महिना गते
- (३) बालकको जन्मेको ठाउँ :-
जिल्ला गा.वि.स./ न.पा. वडा नं
टोल
- अस्पतालमा जन्मेको भए :-
क) अस्पतालको नाम ख) ठेगाना
- (४) बालकको स्थायी ठेगाना :-
जिल्ला गा.वि.स./न.पा. वडा नं
टोल
- (५) धर्म
- (६) बालकको स्वास्थ्यसम्बन्धी स्थिति :-
(क) वजन(ख) उचाई
- (ग) डाक्टरको साधारण स्वास्थ्य रिपोर्ट
- (७) बालकको शैक्षिक स्थिति :-
कुनै विद्यालयमा पढेको भए :-
क) विद्यालयको नाम, ठेगाना
- ख) कक्षा

(ख) बालकको बाबुसम्बन्धी विवरण

- (१) बालकको बाबुको :-
क) पूरा नामख) उमेर ग) शारीरिक अवस्था
- घ) ठेगाना :- जिल्ला गा.वि.स./न.पा. वडा नं
टोल
- (२) बालकको बाबु जिवित छन्/छैनन् :-
- (३) बालकको बाबुको व्यवसाय

(४) बालकको बाबु जीवित नरहेमा :- क) मृत्यु भएको साल ख) स्थान ग) कारण

(५) बालकलाई मृतक बाबुले छोडी गएको चलअचल सम्पत्तिको विवरण :-

क) चल सम्पत्ति

ख) अचल सम्पत्ति

(ग) बालकको आमासम्बन्धी विवरण

(१) बालकको आमाको :-

क) पूरा नाम ख) उमेर ग) शारीरिक अवस्था

घ) ठेगाना:- जिल्ला गा.वि.स./न.पा. वडा नं टोल

(२) बालकको आमा जीवित छन्/छैनन् :-

(३) बालकको आमाको व्यवसाय

(४) बालकको आमा जीवित नरहेमा :- क) मृत्यु भएको साल ख) स्थान ग) कारण

(५) बालकलाई मृतक आमाले छोडी गएको चल-अचल सम्पत्तिको विवरण :-

क) चल सम्पत्ति

ख) अचल सम्पत्ति

(घ) दाजुभाइ, दिदी-बहिनी आदि नातेदारसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	नाम	थर	उमेर	नाता	व्यवसाय	ठेगाना
१						
२						
३						
४						
५						
६	बालकको अन्य पारिवारिक पृष्ठभूमि :-					

(ङ) बालकलाई भर्ना गर्न ल्याउने व्यक्ति वा सघं संस्थाको विवरण

(१) क) पूरा नाम

ख) व्यक्ति भए उमेर

ग) ठेगाना :- जिल्ला गा.वि.स./ न.पा. वडा टोल

घ) व्यवसायको विवरण

ङ) व्यावसायिक ठेगाना

च) भर्ना गर्न ल्याउने व्यक्तिको बालकसगँको सम्बन्ध :-

(२) बालक आफै भर्ना हुन आएको भए सोको विवरण :-

(३) माथि उल्लिखित कुनै व्यहोरा भूटा ठहरिए बालकलाई फिर्ता लैजानेछु भनी सही गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको :-

पूरा नाम

हस्ताक्षर (औठाको छाप वा संघसंस्थाको छाप)

(च) बालकलाई भर्ना गर्न सिफारिस गर्ने व्यक्ति वा संघसंस्थाको विवरण

- (१) भर्ना गर्न ल्याउने व्यक्तिको नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि
- (२) कुनै निकायले सिफारिस गरेको भए :-
 - क) स्थानीय प्रशासन
 - ख) स्थानीय प्रहरी
 - ग) संघसंस्था
- (३) निवेदन दिएकोमा निवेदनको मिति र निवेदन दिने व्यक्ति :-
- (४) अन्य कागजपत्र केही भए :-
- (५) बालकलाई भर्ना गरेको मिति

(छ) बालक भर्ना गर्ने कर्मचारीको

- (१) हस्ताक्षर :
- (२) पूरा नाम :
- (३) पद :
- (४) श्रेणी :

(ज) बालकलाई धर्मपुत्र/धर्मपुत्री गरी लैजाने व्यक्तिको

- (१) पूरा नाम
- (२) ठेगाना
- (३) नागरिकताको प्रमाणपत्र वा पासपोर्ट नम्बर
- (४) व्यवसाय
- (५) हस्ताक्षर

(झ) धर्मपुत्र वा धर्मपुत्रीसम्बन्धी विवरण

- (१) भर्ना गर्न ल्याइएका बालकलाई कसैले प्रचलित कानूनबमोजिम धर्मपुत्र/धर्मपुत्री बनाउन खोजेमा मेरो स्वीकृति छ/छैन ।
- (२) धर्मपुत्र वा धर्मपुत्री सम्बन्धमा कुनै किसिमको कानुनी विसङ्गति भएमा स्वयं जिम्मेवार रहन राजिखुसीले मन्जुर गर्दछु ।
 - क) हस्ताक्षर
 - ख) पूरा नाम
 - ग) औठाको छाप : दायाँ बायाँ
 - घ) ठेगाना :
जिल्ला गा.वि.स./ न.पा. वडा नं टोल

(ञ) बालकले बालकल्याण गृह, बालसुधार गृह, अनाथालय वा सुस्तमनस्थिति केन्द्र छोडेर गएको

- (१) मिति
- (२) कारण
- (३) छोडेर जाँदा निजको उमेर
- (४) छोडेर कहाँ जाने वा कुन व्यवसाय लिने हो सो को विवरण
हस्ताक्षर

नाम

बालकल्याण गृह प्रमुख/प्रशासक

अनुसूची - २

(नियम २५ सँगसम्बन्धीत)

वार्षिक क्रियाकलापको प्रतिवेदन

(१) विगत वर्षमा गरेको क्रियाकलाप गतिविधि कार्यक्रमसम्बन्धी विवरण

क) शैक्षिक गतिविधि :

ख) तालिम :-

ग) खेलकुद :-

घ) साँस्कृतिक :-

ड) अन्य गतिविधि र कार्यक्रम :-

(२) बालकको सङ्ख्यात्मक विवरण

क) ५ वर्ष सम्मको बालकको संख्या :-

ख) १० वर्ष सम्मको बालकको संख्या :-

ग) १० वर्ष भन्दा माथिको बालकको संख्या :-

घ) जम्मा बालकको संख्या :-

(३) विगत वर्ष भर्ना भएका बालकको संख्यात्मक विवरण :-

क) ५ वर्ष सम्मको बालकको संख्या :

ख) १० वर्ष सम्मको बालकको संख्या :

ग) १० वर्ष भन्दा माथिको बालकको संख्या :

घ) जम्मा बालकको संख्या :

(४) शैक्षिक विवरण :

क) कक्षा ५ सम्म अध्ययन गर्ने बालकको संख्या :

ख) कक्षा १० सम्म अध्ययन गर्ने बालकको संख्या :

ग) कक्षा १० भन्दा माथि अध्ययन गर्ने बालकको संख्या :

(५) विगत वर्षमा छोडेर गएका बालकको विवरण :

क्र.सं.	नाम	भर्ना मिति	छोडेर गएको मिति	व्यवसाय	काममा लगाउने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना

(६) वार्षिक बजेटसम्बन्धी विवरण :

(७) समस्या र सुभावहरु

हस्ताक्षर

नाम

बालकल्याण गृह प्रमुख प्रशासक

द्रष्टव्य : खण्ड २, ३, र ४ बमोजिम बालकहरुको सङ्ख्या खुलाउदा लिङ्ग छुट्टिने गरी उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

-अनुसूची - ३

(नियम २७ सँग सम्बन्धित)

श्रमिकको रुपमा काममा लगाइएका बालकको विवरण

(१) बालकलाई काममा लगाउने व्यक्ति वा संस्थाको नाम :

(२) ठेगाना :

(३) काममा लगाइएको वा लगाउने भएको मिति :

(४) कामको किसिम वा विवरण :

(५) दैनिक काम गर्नुपर्ने समय :

(६) हप्ता भर काम गर्नुपर्ने समय (हप्ता भर काम गर्नु पर्ने घण्टामा उल्लेख) :

(७) हप्तामा पाउने विदाको वार :

(८) पारिश्रमिक अङ्क :

(९) अन्य सुविधाहरु :

(१०) बालकको फोटो :

(११) बालकको नाम :

(१२) ठेगाना :

(१३) उमेर :

(१४) योग्यता :

(१५) बाबु, आमा वा संरक्षकको नाम :

(१६) ठेगाना :

विवरण दिने व्यक्तिको :-

हस्ताक्षर :

नाम :

मिति :

संस्थाको छाप :